

TANZİMAT DÖNEMİ EDEBİYATI - 2

TANZİMAT ŞİİR, HİKÂYE, ROMAN VE TİYATROSU (I. VE II. DÖNEM)

TANZİMAT ŞİİRİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Tanzimat şiirinin, divan şiirine en çok bağlı kaldığı unsurlar ölçü, söz sanatları, nazım şekilleri, beyit gibi teknik unsurlardır.
- Tanzimat şiirinde divan şiirine cephe alınmış fakat **divan edebiyatı nazım biçimleri** (gazel, kaside, terakibent) kullanılmaya devam edilmiştir.
- Fransızcadan şiir çevirileri yapılmış, yeni nazım şekilleri denenmiştir.
- Tanzimat devrinde hece veznine karşı olan ilgi biraz daha artmışsa da aruz eski hâkimiyetini devam ettirmiştir.
- Tanzimat şiirinde en büyük yenilik içerikte olmuş; “medeniyet, hak, adalet, kanun, devletle milletin karşılıklı hak ve ödevleri, hürriyet, vatan” gibi toplumsal konular işlenmeye başlanmıştır.
- Nazım birimi olarak genellikle beyit kullanılmıştır.
- Başlangıçta Şinasi’yle klasik şiir, genel olarak da romantik şiir (Namık Kemal) etkili olmuştur.
- Ziya Paşa’yla birlikte felsefi düşünce şiire yansımış; Abdülhak Hamit Tarhan ile ölüm, yokluk, varlık temaları şiire girmiştir.
- Uyak anlayışında değişiklikler görülmüş, uyaksız şiirler yazılmaya başlanmıştır.
- Divan şiirindeki beyit bütünlüğünden uzaklaşmış, bütün güzelliği esas alınmıştır.
- **Şiirlere başlık** konmaya başlanmıştır.

I. DÖNEM TANZİMAT ŞİİRİ

Tanzimat edebiyatının birinci dönemi 1860 - 1876 yılları arasında kapsar. Bu dönemin en önemli temsilcileri **Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal**’dir. Hatta bu devreye Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal Mektebi de denmektedir.

- “**Sanat toplum içindir.**” görüşü benimsenmiş ve bu doğrultuda toplumsal içeriği öne çıkan eserler verilmiştir.
- Dilde sadeleşme ve hece ölçüsü savunulmuş ancak bu tam olarak uygulanamamıştır.
- Sanatçılar, Fransız devrimci yazarlarından esinlenerek zulme, haksızlığa kalemleriyle savaş açmışlardır.
- Divan edebiyatını eleştirilmiş, halk edebiyatı savunulmuş ama bu düşünceleri eserlere pek yansıtamamıştır.
- Şiirde estetik güzelliğten çok, içerik ön plana çıkarılmıştır.
- Şiir, düşünceleri yaymak ve aktarmada bir araç olarak görülmüştür.
- Şiirlerde o güne kadar işlenmeyen “vatan, millet, hak, hukuk, hürriyet, meşrutiyet” gibi kavramlar işlenmeye başlanmıştır.
- Batı şiirinin etkisiyle yeni şiir denemeleri olmakla birlikte genel anlamda eski nazım şekilleriyle yeni kavram ve duygular ele alınmıştır.

II. DÖNEM TANZİMAT ŞİİRİ

Tanzimat edebiyatının ikinci dönemi 1876 - 1896 yılları arasında kapsar. Bu dönemin en önemli temsilcileri **Abdülhak Hamit Tarhan, Rezaizade Mahmut Ekrem** ve **Muallim Naci**’dir.

Tanzimat’ın ikinci döneminde bireysel değerlere bağlı şiir anlayışı öne çıkmıştır. Bu dönem şairleri, şiiri sanat açısından ele alma yoluna gitmiş, şiirin edebiyat içindeki yerini ve ne olduğunu ortaya koymaya çalışmışlardır. “Sanatın amacı güzelliiktir.” anlayışıyla sanat ölçülerini ön plana almışlar, bu güzelliğin oluşumunu ise konu güzelliğinin ve üslup güzelliğinin bir araya gelmesine bağlamışlardır.

- “**Sanat sanat içindir.**” görüşü benimsenmiştir.
- Şiirlerde aşk, doğa, ölüm gibi bireysel temalar işlenmiştir.
- Şiirlerde felsefi düşünceler, metafizik konular işlenmiştir.
- “**Güzel olan her şey şiirin konusudur.**” anlayışıyla şiirin konusu genişletilmiştir.
- Birincilerin şiire, somut ve akla dayalı yaklaşımı karşısında ikinciler daha soyut sanat ölçüleri içinde yaklaşmıştır.
- Şiirlerin konuşma dilinde ayrı bir özellik taşıdığı belirtilerek süslü ve sanatlı ağır bir dil kullanılmıştır.
- “**Kulak için uyak**” anlayışı benimsenmiştir.
- Şiirde **bütün güzelliği ve konu birliği** dikkate alınmıştır.
- Şiirler aruz ölçüsüyle yazılmış, az da olsa hece de kullanılmıştır.
- Şiirler eski nazım şekilleriyle yazılmış ancak yeni nazım şekilleri de kullanılmaya başlanmıştır.
- Şiirlerde **romantizmin** etkisinde kalınmıştır.

I. DÖNEM VE II. DÖNEM TANZİMAT ŞİİRİNİN KARŞILAŞTIRMASI

- I. dönemde “Sanat toplum içindir.”, II. dönemde “Sanat sanat içindir.” anlayışı benimsenmiştir.
- I. dönemde toplumsal temalar, II. dönemde bireysel temalar öne çıkmıştır.
- Her iki dönemde de ağırlıklı olarak aruz ölçüsü kullanılmıştır.
- I. dönemde dilde sadeleşme fikri savunulmuş, II. dönemde süslü ve sanatlı bir dil kullanılmıştır.
- I. dönemde “göz için uyak” anlayışı - II. dönemde “kulak için uyak” anlayışı benimsenmiştir.
- Her iki dönemde de konu bütünlüğü esas alınmıştır.
- Her iki dönemde de divan edebiyatı nazım şekilleri kullanılmaya devam etmiştir.
- Her iki dönemde de şiirde romantizden etkilenme söz konusudur.
- Her iki dönemde de şiirlere başlık konmuştur.

TANZİMAT ROMAN VE HİKÂYESİ

Türk edebiyatında roman 1860’tan sonra başlar. Edebiyatımızdaki ilk roman, Yusuf Kâmil Paşa’nın 1859’da Fenelon’dan *Telemak* adı ile çevirdiği romandır. *Atala*, *Paul ve Virginie*, *Sefiller* gibi çeviri romanlardan sonra Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Şemsettin Sami gibi yazarlar roman yazmaya başlamışlardır.

HİKÂYE VE ROMANIN GENEL ÖZELLİKLERİ

- Sanatçılar, genellikle kendi dönemlerindeki yaşanmış veya yaşanması mümkün olayları ve tarihî olayları işlemiştir.
- Tanzimat sanatçıları eserlerinde her kesimden kişiyi kendi sosyal ve ekonomik konumlarına uygun olarak konuşturmuştur.
- Olayların merkezinde aşk ve entrikalar vardır.
- Olayların gelişmesinde tesadüflere çokça yer verilmiştir.
- Eserlerde kişiler tek yönlü oluşturulmuş, tesadüflere bolca yer verilmiştir.

- Yazarlar, yer yer olayların akışına müdahale ederek okura bilgi verme yoluna gitmiştir.
- Çevre betimlemeleri genellikle süs unsuru olarak kullanılmıştır.
- Yazarların bir kısmı halka, bir kısmı aydınlara seslenmiştir.
- Olayların geçtiği mekân genellikle İstanbul’dur.
- Mekân, fon olarak kullanılsa da ağırlıklı olarak o dönemin sosyal yaşamını yansıtacak yerlerdir.
- Eserlerde yanlış Batılılaşmanın yol açtığı komik durumlar, görmeden evlilik, kölelik ve cariyelik, yanlış kadınları sevmenin doğurduğu yıkımlar gibi konular işlenmiştir.
- Roman ve hikâyelerde romantizm etkili olmuş, realizmin yanında az da olsa natüralizmin etkileri görülmüştür.

I. DÖNEM TANZİMAT HİKÂYE VE ROMANI

- Bu dönem roman ve hikâye türünün “ilk”lerinin dönemidir, bu türler çeviriyle edebiyatımıza girmiştir.
- İlk yerli romanımız *Taaşuk-ı Talat ve Fitnat*, 1872’de Şemsettin Sami tarafından yazılmıştır.
- Batılı anlamdaki ilk yerli hikâyemiz 1870’te Ahmet Mithat Efendi’nin, birinci cildini yayımladığı *Letaif-i Rivayat* serisi kabul edilmektedir.
- Emin Nihat Bey’in *Müsameretname*’si (Gece Sohbetleri) ilk hikâye yapıtlarındandır.
- Bu dönem eserleri ilk olmalarından dolayı teknik açıdan kusurludur.
- Yazarların eserlere yaklaşımı teknik açıdan değil de çıkarılacak ders açısından olmuştur.
- Sanatçılar romantizmden etkilenmiş, anlatıma kişiliklerini yansıtmıştır.
- Olay örgüsünde *rastlantılara* çok sık yer verilmiştir.
- Eserin akışını kesip konu dışı bilgiler verilmesine sıklıkla rastlanır.
- Konular günlük hayattan ya da tarihten alınmış, genellikle yanlış Batılılaşma, kölelik, cariyelik, Doğu-Batı çatışması gibi konular işlenmiştir.
- *Kişiler tek yönlü* yani iyiler hep iyi, kötüler de hep kötü olarak ele alınmıştır.
- Bu dönem hikâyelerinde, halk edebiyatındaki meddah hikâyelerinin etkisi ve tekniği görülür.
- **Dönemin hikâye ve romancıları:**

Yusuf Kâmil Paşa, Şemsettin Sami, Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Emin Nihat Bey

II. DÖNEM TANZİMAT HİKÂYE VE ROMANI

- Tanzimat'ın ikinci döneminde birinci döneme göre gerek dil ve anlatım gerek kurgusal açıdan daha nitelikli roman ve öyküler yazılmaya başlanmıştır. Birinci döneme nazaran bu dönemde roman tekniğinde gelişmeler olmuştur.
- Konular günlük yaşamdan seçilmiştir.
- Kölelik, cariyelik, yanlış Batılılaşma gibi konular işlenmiştir.
- Realizm ve natüralizm etkisinde kalındığından eserlerde gözlem önemli bir yer tutmuştur.
- Eserlerde rastlantılar en aza indirilmiştir.
- Yazarlar eserlerinde kişiliklerini gizlemişlerdir.
- Bu dönemde tasvirler ilk dönemde olduğu gibi güzellik oluşturmak için değil, kahramanların kişiliklerini açıklamak için yapılmıştır yani işlevseldir.
- Bu dönem romanlarında olayların merkezinde aşk ve entrikalar vardır.
- Kişiler, sosyal konumlarına göre konuşturulmaya başlanmıştır.
- Anadolu'ya ve köye yönelişin ilk örneği verilmiştir.
- Recaizade Mahmut Ekrem, ilk realist roman örneği olan *Araba Sevdası*'nı yazmıştır.
- Nabizade Nazım'ın, *Karabibik*'i köy romanının ilk örneğidir.
- Samipaşazade Sezai, Batılı anlamdaki ilk başarılı öyküleri içeren *Küçük Şeyler* adlı yapıtını kaleme almıştır.
- Dönemin hikâye ve romancıları:**

Recaizade Mahmut Ekrem, Samipaşazade Sezai, Nabizade Nazım, Mizancı Murat, Fatma Aliye

TANZİMAT HİKÂYELERİ

I. Dönem	II. Dönem
A. Mithat Efendi: Kıssadan Hisse, Letaif-i rivaya	Recaizade M. Ekrem: Muhsin Bey, Şemsa, Saime
	S. Paşazade Sezai: Küçük Şeyler
	Nabizade Nazım: Yedigörmüş, Zavallı Kız, Bir Hatıra, Seveda, Hala Güzel, Haspa

TANZİMAT ROMANLARI

I. Dönem	II. Dönem
Namık Kemal: Cezmi, İntibah	Recaizade M. Ekrem: Araba Sevdası
Şemsettin Sami: Taaşuk-ı Talat ve Fitnat	Sami Paşazade Sezai: Ser-güzeşt
Yusuf Kamil Paşa: Telemak	Nabizade Nazım: Karabibik, Zehra
	Fatma Aliye: Hayal ve Hakikat, Enîn, Muhadarat, Udi, Refet
A. Mithat Efendi: Hasan Mellah, Hüseyin Fellah, Felatun Bey ile Rakım Efendi, Müşahedat, Esrar-ı Cinayet, Henüz 17 Yaşında, Dünyaya İkinci Geliş, Dürdane Hanım, Jön Türk, Paris'te Bir Türk, Çingene, Çengi, Yeniçeriler, Karnaval, Cellat	

TANZİMAT TİYATROSU

Tanzimat öncesinde edebiyatımızda tiyatro vardı. Ancak bu, "geleneksel tiyatro" dediğimiz, yazılı bir metne dayanmayan meddah, orta oyunu, karagöz gibi seyirlik oyunlardan oluşan bir tiyatroydu.

Tanzimat'tan önce Avrupa'dan gelen bazı tiyatro toplulukları, İstanbul'da birtakım temsiller vermiş, bu topluluklar 1839'dan sonra yurdumuzda kendi tiyatro binalarını yapmıştır. Daha çok, İtalyan ve Fransızların faaliyet göserdikleri bu ilk yıllarda tiyatronun hemen her çeşidi Türk seyircisiyle buluşturulmuştur. 1846'dan itibaren yerli tiyatrolar kurulmaya başlanmıştır; 1867'de Güllü Agop tarafından *Gedikpaşa Tiyatrosu (Osmanlı Tiyatrosu)* açılmış, yerli ve yabancı oyunlar burada sahnelenmiştir.

Tanzimatın ilk döneminde büyük bir canlılık taşıyan sahne hayatı kısa sürede meyvesini vermiş ve Batı tarzı modern tiyatronun temelleri atılmıştır. Batılı edebî türler içinde ilk olarak tiyatroyu tanıyan Türk aydınları Batılı anlamdaki ilk denemelerini bu türde yapmıştır. Bu dönemde tiyatro en önemli tür olarak görülmüş, Şinasi'nin 1860'ta *Ter-cüman-ı Ahval*'de yayımladığı *Şair Evlenmesi* adlı komedi, Türk edebiyatında ilk yerli tiyatro yapıtı kabul edilmiştir.

TANZİMAT TİYATROSUNUN ÖZELLİKLERİ

- Tanzimat'la edebiyatımıza giren Batılı tarzdaki tiyatronun geleneksel Türk tiyatrosundan ayrılan en önemli yanı yazılı bir metne dayanmasıdır.
- Batı tiyatrosu örnek alınmış, çeviri ve adapte çalışmaları yaygınlık kazanmıştır.
- Halkı eğlendirirken eğiten bir araç olarak görülmüştür.
- Konular, tarihten ve günlük yaşamdan seçilmiştir.
- Oyunlar, ilk olmanın teknik eksikliklerini taşımaktadır.
- Başlangıçta geleneksel tiyatronun etkisinde kalmıştır.
- Tanzimat'ta birinci dönemdeki tiyatrolar oynanmak için kaleme alınırken ikinci dönemdeki eserler okunmak için yazılmıştır.
- Birinci dönem tiyatrosunun dili sadeyken ikinci dönemin dili daha ağırdır.
- Birinci dönemde tiyatro halka seslenen bir yapıda olduğundan aile, gelenek, görenek, vatan gibi konular işlenmiş; ikinci dönemde siyasal baskılar nedeniyle sanatçılar bireysel konular üzerinde durmuştur.
- Tanzimat tiyatrosu genellikle birey, aile ve toplum yaşamını düzeltmeyi amaçlamıştır.
- Bu dönemde oyunlarda genellikle daha çok, komedi ve dram türleri tercih edilmiştir.
- Komedilerde klasisizm, dramalarda ise romantizm etkileri görülür.
- **Dönemin tiyatro yazarları:**
Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Vefik Paşa, Şemsettin Sami, Ahmet Mithat Efendi, Direktör Ali Bey, Teodor Kasap, Beşir Fuat

TANZİMAT TİYATROLARI

I. Dönem	II. Dönem
● A. Vefik Paşa: Dudukuşları, Kocalar Mektebi, Tartuffe, Okumuş Kadınlar, Zor Nikahı, Zoraki Tabip, Tabib-i Aşk, Dekbazlık, Azarya	● A. Hamit Tarhan: Mace-ra-yı Aşk, Sardanapal, Turhan, Eşber, Nazife, İlhan, Tezer, Nesteren, Liberte, Hakan, Duhter-i Hindu, Tarık, Zeyneb, Finten, Sabr ü Sebat
● Namık Kemal: Vatan yahut Silistre, Akif Bey, Zavallı Çocuk, Gülnihal, Karabela, Celalettin Harzemşah	● Recaizade M. Ekrem: Afife Anjelik, Çok Bilen Çok Yanılır, Vuslat yahut Süreksiz Sevinç, Atala yahut Amerika Vahşileri
● Şinasi: Şair Evlenmesi	● Samipaşazade Sezai: Şir
● Şemsettin Sami: Besa yahut Ahde Vefa, Seydi Yahya, Gave	● Muallim Naci: Heder
● A. Mithat Efendi: Açıkbaş, Çerkes Özdenleri	● Beşir Fuat: İki Bebek, Birinci Kat, Binbaşığı Davet, Cinayetin Tesiri
● Direktör Ali Bey: Ayyar Hamza, Kokona Yatıyor, Geveze Berber, Misafir-i İstiskal, Letafet	